

שתצא נפשו, ואפילו מגוייד ואפילו גוסס”

—

ואם כן תיקשי למאן דאמר: מ”להחלו” ולשיטתו הרי הוא מוזהר על הגוסס, הא קתני דאף גוסס אינו מטמא! (19)

ומשנינן: אכן לענין טמויי אין הגוסס מטמא עד דנפקא נפשיה [עד שתצא נפשו], ואינו עובר עליו ב”לא יטמא”, אבל לענין אתחולא [חילול] הא איתחיל [הרי נתחלל], כלומר: אבל עובר הוא ב”להחלו”, שהרי זה כאילו אמרה תורה לאו נפרד: “לא יטמא” ו”לא להחלו”. (20)

בשמועה הבאה נתפרשו דברים גם על פי מג-ב הרא”ש, מפני קיצור דברי התוספות בסוגייתנו.

אמר רב חסדא אמר רב:

[לכך בא הכתוב]: במי שאינו מחולל [טמא] הזהירה אותו התורה שלא יטמא, יצא זה — שכבר נטמא, ואינו מוסיף טומאה על טומאתו (18) — שאינו עובר כיון שהוא מחולל ועומד.

ומקשינן: ולמאן דאמר מ”להחלו”, הא מיבעי ליה — לקרא ד”להחלו” — להאי סברא למעט את המחולל ועומד.

ומשנינן: אם כן — שלא בא הכתוב אלא למעט את אחד מדינים אלו בלבד — לימא קרא: “להחלו”, מאי “להחלו” שמעת מינה תרתי: למעט את המחולל ועומד, וללמד שהוא מוזהר על הגוסס שנקרא “חלל”.

מיתבי לריש לקיש הסובר שאסורים הם בגוסס:

מהא דתניא: “אדם אינו מטמא אלא עד

18. כמבואר לעיל מב ב.

19. כתבו התוספות שיכולה היתה הגמרא לתרץ שברייתא זו כרבי שאינו דורש מ”להחלו” אלא מ”במותם”, ומותרים כהן ונזיר בגוסס.

20. א. נתבאר על פי התוספות והרא”ש.

ב. לפי מה שהובא לעיל בשם ה”קרבן אורה”, שעיקר האיסור הוא משום שסופו להתחלל, צריך ביאור מאי סלקא דעתין דהגמרא להקשות!?

ואכן ראה ב”תוספות ישנים” יבמות קכ ב, שכתב לבאר את הוכחת הגמרא שם מברייתא זו שהמגוייד ודאי אינו חי [טמויי לא מטמא הא מיחייא לא חיי], ואשר לכאורה תיקשי: הרי אף הגוסס נכלל בברייתא זו, ומיעוטן של גוססים הרי נבדלים הם לחיים!?! וביאר: הניחא בגוסס

צריכה הברייתא להשמיענו שאינו מטמא ואף שמיעוטן חיים, שהרי מוזהר הכהן עליו והייתא אומר שאף יטמא מחיים, אבל במגוייד שאינו מוזהר עליו, אם לא שודאי מת, לא היתה צריכה הברייתא להשמיענו שאינו מטמא; ומבואר מדבריו, שאזהרת הכהן בגוסס אינה משום שסופו של הכהן להתחלל על ידו, אלא שאף על גוסס הזהירה תורה כמו על מת.

ולדברי ה”תוספות ישנים” מבוארת סברת הגמרא בקושייתה, שהמקשן לא סבר לחלק בין איסור לבין טומאה, והיות ומבואר בברייתא שאין הגוסס מטמא, בהכרח שאינו אסור בו, ומיישבת הגמרא שאין זה תלוי בזה, ואף על פי שהגוסס מחלל, מכל מקום אינו מטמא.

ג. כתבו התוספות והרא”ש, שמכאן יש ללמוד שאין הכהן מוזהר על הגוסס, שהרי נחלקו בו רבי יוחנן וריש לקיש והלכה כרבי

קטעו הלסטים את ראשו של אביו] ומת, **חכי נמי דלא ליטמא ליה** [וכי אטו לא ייטמא לו בנו], כיון שאין אביו שלם! (5)

אמר ליה רב חסדא לרב המנונא: "מת מצוה" קאמרתי, כלומר: אף שאינו מיטמא לו משום שאביו הוא — ייטמא לו משום שמת מצוה הוא!?

והרי השתא יש לומר באחריני מיחייב, אם באחרים חייב הכהן ליטמא כשהוא מת מצוה, באביו לא כל שכן שהוא מיטמא לו אם הוא מת מצוה. (6)

מתמהת הגמרא: וכי אטו האי מת — שבנו עומד לידו, ויכול לשכור אחרים שיקברוהו — **מת מצוה הוא!?**

כהן שנקטע ראשו של אביו ואף על פי שהראש לפנינו, (1) אינו מטמא לו, לא לגופו ולא לראשו. (2)

ומפרשינן: מאי טעמא?

כי אמר קרא בפרשת תומאת כהנים: "כי אם לשארו הקרוב אליו לאמו ולאביו ולבנו ולבתו ולאחיו", וממה שאמר הכתוב "לאביו", למדנו: בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר. (3)

אמר ליה רב המנונא לרב חסדא:

אלא מעתה הווא דקא אזיל בפקתא דערבות [בן שהלך עם אביו בבקעה שמצויין בה ליסטים], (4) **ופפקוה גנבי לרישיה דאביו**

האברים [קכ"ה אברים שהם רוב מרמ"ח אבריו של אדם], או על רוב בניינו של אביו, דהיינו שני שוקיים ודרך אחד, או שני ירכיים ושוק אחד.

3. כתב ב"ק"רן אורח", שאין כאן יתור כדי ללמד דין זה, אלא משמעות הכתוב היא, שלא התירה התורה ליטמא לאביו אלא בזמן שהוא שלם, וראה בזה בהערה בהמשך הסוגיא.

4. בכרכות נד א נזכר "פקתא דערבות", ופירש רש"י: פקתא, בקעה; ערבות, שם מקום.

5. תמהו התוספות: מאי קשיא לגמרא, ושמה אין הכי נמי! ? ולא יישבו; וראה מה שכתב בזה ב"חזון איש" סימן קמה ד"ה ובנוזיר מג ב.

6. א. בפשוטו, קל וחומר זה אינו אלא לרווחא דמילתא, שהרי מי יעלה על הדעת שאין באביו דין "מת מצוה".

ב. הקשה ב"ק"רן אורח": מנין פשיטא לגמרא

יוחנן במקום שנחלק עם ריש לקיש; ואולם הביאו גירסת בה"ג הגורס "אביי" במקום "רבי יוחנן" ו"רבא" במקום "ריש לקיש", והלכה כרבא לגבי אביי, והיות שלפי דעת רבא נחלקו בדבר חכמים ורבי, ואין הלכה כרבי במקום שהוא חולק על חבריו הרבים, אם כן הלכה כחכמים הממעטים מ"להחלו", והוזהר הכהן אף על הגוסס.

1. "המפרש".

2. תוספת ביאור:

בהמשך הסוגיא מתבאר, שעל אבר אחד של אביו לכולי עלמא אינו מיטמא; וחידושו של רב הוא, שאף בחסרון ראש או אפילו בחסרון אחר כל שהוא, אינו מיטמא לו, [ובלבד שיהא החסרון לאחר מיתה או בשעת מיתה, אבל כשנחסר האב מחיים הרי הבן מטמא לו, בית יוסף בשם הרמב"ן יורה דעה סימן שעג], והחולקים על רב סוברים, שהבן מיטמא על שדרתו של אביו וגולגולתו, וכן על רוב מנין

והתניא:

ומשנינן: כיון דקאזיל הבן באורחא [היות והבן הולך בדרך], כמי שאין לו קרובים דמי, שהרי לא ימצא בדרך את מי לשכור.⁽¹⁰⁾

ומקשה הגמרא על רב: מיתבי מהא דתניא: נאמר בפרשת טומאת כהנים: "כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה וגו' לה יטמא", ולכך הוסיף הכתוב ואמר "לה יטמא", כדי ללמד: לה — לאחותו כשהיא שלימה הוא מטמא, ואינו מטמא לאבריה לאבר מן החי שלה ולאבר מן המת שלה.⁽¹¹⁾

ומפני מה אנו דורשים כן: (12) לפי שאינו

איזהו מת מצוה: כל שאין לו קרובין, אבל אם קורא המת ואחרים עונין אותו, כלומר: אילו יכול היה המת לקרוא היו לו קרובים שיענוהו, (7) אין זה מת מצוה, מפני שאותם קרובים יטפלו בו או ישכרו אחרים לטפל בו⁽⁸⁾ —

והא, הרי מת זה אית ליה ברא [יש לו בן הראוי לענות לקריאתו של אביו] ויכול לשכור מי שיטפל בו, ואם כן אין זה "מת מצוה",⁽⁹⁾ ולמה יטמא לו הבן הכהן כיון שאינו שלם?!

10. כתב הרא"ש: "מכאן משמע דאם יש שום ישראל שיטפל בו [כלומר: ישראל הנמצא לפנינו, שהרי כשאין לפניו מי שיקברנו כתב הרא"ש לעיל שחומרא גדולה היא, וכמו שהובא בהערה לעיל], לא מיקרי מת מצוה ולא יטפל בו הכהן, דמשמע דוקא בפקתא דערבות דלא שכיחי אינשי כלל, הא אי שכיחי אינשי, אפילו אינם קרובי המת לא יטמא הכהן, [ועיקר הדין כתבו גם התוספות, אך לא הוכיחו מסוגייתנו].

ולפי מה שנתבאר לעיל בהערה קושיית הגמרא, צריך ביאור: כי היות וכל קושיית הגמרא היתה משום שיש לו בן שידאג לו, אם כן פשיטא שאם אין לו את מי לשכור הרי הוא "מת מצוה" ביחס לבן עצמו; אך מנין יש ללמוד מכאן שאין כהן מיטמא ל"מת מצוה" כשיש ישראל שיטפל בו?! וראה "ארזי הלבנון" אות שכו.

11. תוספות.

12. נתבאר על פי "ארזי הלבנון".

שמת מצוה שונה מקרובים והוא מיטמא למת מצוה אפילו כשאינו שלם, וראה מה שכתב והביא שם.

7. כן פירש הרא"ש בפירוש ראשון, וכן פירשו התוספות; והוסיף הרא"ש: "ויש מפרשים: קורא הכהן ואחרים עונים אותו לבוא לקוברו, וחומרא גדולה היא, דאם הכהן יכול לחזור ולמצוא לו קוברים לא יטמא לו", [וראה ב"הלכות קטנות" להרא"ש הלכות טומאה [הלכה ב] שפירש על דרך פירוש זה, ראה שם].

וכתב ב"קרבן אורה", שמקושיית הגמרא "והא אית ליה ברא" מוכח כפירוש ראשון; וראה ב"דברי חמודות" בהלכות טומאה להרא"ש אות ח.

8. נתבאר על פי התוספות.

9. כלומר: היות ויש לו קרוב שידאג לצרכיו מחמת שהוא חייב לקוברו או משום שדרך לעשות כן, שוב אינו "מת מצוה" אפילו ביחס לבן עצמו, ואף שאם הוא לא יטפל בו לא יטפל בו אחר.

רבי יהודה אומר: "לה יטמא" — לה מיטמא ואינו מיטמא לאיבריה, שהרי אינו מיטמא אפילו על אבר מן החי של אביו שהוא קרוב אליו יותר וכל שכן לאחותו —

אבל מיטמא לאבר מן המת של אביו על ידי חזרה כשנטמא כבר לשאר הגוף, וכן מיטמא באופן זה לאחותו.

ואכתי מקשינן על רב: והתניא רב כהנא ברבי אליעזר בן יעקב, [כלומר: בברייתא דרבי אליעזר בן יעקב]:

"לה יטמא" ואינו מיטמא לאברים —

פרט לבזית מן המת של אחותו, ובזית נצל [בשר המת שנרקב ונימוח, או ליחה היוצאת מבשר המת] ומלא תרווד [מלוא הכף] רקב [עפרורית רקבון] מן המת.⁽¹⁷⁾

יכול לא יטמא אפילו לשדרה ולגולגולת של אחותו, ולרוב בניינה של אחותו [שני שוקיים וירך אחד, או שני ירכיים ושוק

מיטמא אפילו לאבר מן החי⁽¹³⁾ של אביו שהוא קרוב אליו יותר,⁽¹⁴⁾ וכל שכן שהסברה נותנת לדרוש כן על אחותו.

אבל מחזיר הוא אפילו על עצם כשעורה, מפרש לה ואזיל.

מאי מחזיר הוא על עצם כשעורה?!

לאו דחסר פורתא [שהיה האב חסר קצת — את אותו עצם] בשעה שנטמא לו, ובאה הברייתא להשמיענו: מאחר שנטמא כבר לאביו, הרי הוא חוזר ונטמא אף לעצם כשעורה כדי לקוברו.⁽¹⁵⁾

הרי למדנו שהיה מותר ליטמא לאביו בזמן שהיה חסר קצת,⁽¹⁶⁾ והוא הדין כשהיה חסר ראשו, ותיקשי לרב!?

ומשינין: לא קשיא, כי ההיא ברייתא רבי יהודה היא, ורב סבר כתנא אחר שהובא בסוף הסוגיא.

דתניא:

תלמוד.

15. "עצם כשעורה" שנקט התנא היינו משום שבשיעור פחות מזה אין טומאה כלל, ופשיטא שחוזר עליו לקוברו.

16. ומה שאמרו בברייתא שאינו מיטמא לאבר מן המת היינו כשהיה חסר הרבה, והשיעור הוא כמבואר לקמן בהמשך הסוגיא: שדרה או גולגולת הרי זה מיטמא להם, וכן רוב מנין אבריו של מת, או רוב בנייניו של מת.

17. שיעורים אלו הם שיעורים לטומאה, והלכה למשה מסיני הן.

13. לאו דוקא "אבר מן החי" כי אין סברה לחלק ביניהם כמבואר ברא"ש לקמן, אלא שבאבר מן המת פעמים שהוא מיטמא לו כשכבר נטמא תחילה לשאר הגוף, וכמבואר בהמשך הברייתא, וברא"ש נראה שגרס "אבר מן המת.

14. כתבו התוספות והרא"ש בדרך אפשר, שבאביו פשיטא כיון שנאמר "לאביו"; ולפי זה משמע שלא כמו שכתב ה"ק"ן אורה [הובא בהערה לעיל], ש"לאביו" משתמע ממילא שהוא שלם ואין יתור לשון ללמד כן, שאם כדבריו, הרי כך משמע מ"לאביו" למעט אברים כמו מ"ולאחותו", ולמה לי "לה יטמא", וצריך

אחד], ולרוב מניינה [או לרוב מנין אבריה]?!?

אפילו לא נקטע רק ראשו של אביו אינו מיטמא לו!?

כשהוא הכתוב אומר: "אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו", וכפל "אמור ואמרת", הרי הוסיף לך הכתוב טומאה אחרת שהכהן מיטמא, ואיזו: שדרה וגולגולת ורוב מנין אבריה ורוב בניינה של אחותו, שהרי מסתבר לדרוש כתוב זה לאחותו שמיעט בה הכתוב שאינה מיטמא לאבריה.

ומשנין: היא ברייתא נמי — רבי יהודה היא.

ואילו רב — שאמר רב חסדא משמו — דאמר, כי האי תנא.

דתניא:

מעשה שמת אביו של רבי צדוק (2) שהיה כהן — בגניזק [שם מקום], ובאו והודיעוהו לרבי יצחק לאחר שלש שנים משמת אביו, ובא רבי יצחק ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים שעמו אם מותר הוא ליטמא לו, ואמרו לו:

יכול לא התיר הכתוב ליטמא לשדרה ולגולגולת ולרוב בנין ומנין אלא בשל אחותו, אבל לא יטמא לשדרה ולגולגולת, ולרוב בניינה, ולרוב מניינה של קרובים אחרים (1) —

אמרת [אמור מעצמך]:

"לאביו" בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר, והרי אי אפשר שבזמן זה לא חסר ממנו משהו. (3)

מה אחותו מיוחדת, שגופה תלוי בו [שמוטל עליו לקוברו], ומיטמא לשדרה ולגולגולת, ולרוב בניינה, ולרוב מניינה.

מתניתין:

שלישה מינין אסורין בנזיר: הטומאה, והתגלחת והיוצא מן הגוף. (4)

אף כל קרוב שגופו תלוי בו, הרי הוא מיטמא לשדרה ולגולגולת שלו, ולרוב בניינה ולרוב מניינה.

א. חומר בטומאה ובתגלחת מביוצא מן הגוף:

הרי למדנו שהוא מיטמא לרוב בניינם או לרוב מניינם של כל הקרובים, ואילו רב אמר

4. כבר שנינו דין זה בתחילת הפרק, וראה במאירי שכתב בפירושו המשנה: ואחר כך מפרש בשלישה מינין שהוזכרו ההבדל שבין זה לזה, ואמר ששלישה מינין אלו שהוזכרו בנזיר רצה לומר הטומאה וכו' חומר וכו', וראה כעין זה בתוספות בבא קמא ב א.

1. כתבו התוספות: הוא הדין שיכולה היתה הברייתא לומר: יכול לא מיעטה התורה אלא את אבריה של אחותו ולא את אבריהם של קרובים אחרים.
2. על פי גירסת הגר"א.
3. וכן קיימא לן כרב להלכה.